

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 175, GOD. XI, BEOGRAD, UTORAK, 20. SEPTEMBAR 2016.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 18. oktobra

MIXER

Piše: Dubravko Lovrenović

MISLITI U SARAJEVU I BEOGRADU

Neophodnost interdisciplinarnog i regionalnog zajedničkog istraživanja u polju društvenih i humanističkih nauka

Budući da je društveni značaj humanističkih nauka znatno opao, naročito u eri globalizacije, a u južnoslavenskim zemljama posebno jer im je prošlost opterećana ratnim projektima i svime onim što takvu prošlost prati, neophodno je upravo ovim (društvenim i, posebno, humanističkim) naukama vratiti značaj koji im objektivno pripada i koji su nekad, ne tako davno, imale. Opći je trend, s obzirom na dominantne neoliberalne prakse i ono što one donose, da se u prvi plan stavljaju ekonomija, prirodne i tehničke nauke, čime se humanistici znatno sužava životni prostor. To, nažalost, nije samo slučaj u jugoistočnoj Evropi, već i u svijetu. No, kad govorimo o jugoistoku Evrope, odnosno o zemljama bivše Jugoslavije, ne može se ne primijetiti da je istraživanje ovog regiona (ovaj pojam upotrebljavam u smislu *makro regiona*) znatno opalo. Dovoljno je u tom smislu pogledati samo kako stoje slavištike (s akcentom na južnoj slavistici) danas širom evropskih i američkih univerziteta. Njihov status je unižavajući u odnosu na sve druge slavenske regione Evrope. Ništa bolje nije s historiografijom, smještenom na marginu znanstvenih istraživanja kojima se bave još samo pojedinci nošeni više inercijom svojih ranijih projekata i ličnom znatiželjom, nego sistemski osmišljenim i dugoročno zasnovanim potrebama. Istina je i to da kod nas, na južnoslavenskom prostoru, pojedinci objavljuju kritičke studije prema najvišim znanstvenim standardima, međutim percepcija njihovih istraživanja daleko zaostaje za poplavom etnonacionalističke historiografije, oficijelne po definiciji. Drugim riječima, oni egzistiraju samo kao subverzivni incidenti, osim toga daleko od zvaničnih školskih programa čijim sadržajima su već zatravane cijele generacije mladih. Taj fenomen je u BiH dobio i svoj naziv: „Učionice mržnje“. Paralelno s ovim, rađa se drugi fenomen: Etnički čisti zatvori.

S jedne strane insistira se na neophodnosti ulaska u Evropsku uniju, a s druge se jako malo čini na uspostavljanju stvarnih preduvjeta za to: na stvaranju kompatibilnih struktura. Tu, prije svega, mislim na prevazilaženje stanja tranzicije kao prepreke da se naše zemlje integriraju u Uniju, dakako pod uvjetom da je to jedini legitiman politički cilj koji ne poznaje alternativu. Drugim riječima, da bismo sami uspostavili strukturu i institucije civilnog društva, morali bismo opsežno, komparativno istražiti sve aspekte života naših tranzicijskih društava. Pritom, odrediti šta su nam prioritetni projekti, a šta bismo mogli odrediti kao dugoročno istraživanje. Morali bismo konačno nešto naučiti i iz grešaka koje pravi sama Unija, često sa svojim *Janusovim licem*. Nai-

me, svi njeni politički predstavnici ističu pluralnost kultura kao nešto što je najveća evropska vrijednost, dok je, naročito zadnjih godina jasno da ta pluralnost i ne funkcioniše baš onako kako bi morala, s obzirom na strukturu stanovništva EU, pa se čini da je takva politika više na razini simbola i trenutnog pragmatizma, a manje na razini stvarnog pluralizma kultura. Uostalom, nisu li političari vodećih evropskih država proglasili kraj multikulturalnosti? I to multikulturalnosti koje u Evropi, u onom obliku u kojem je postojala kod nas, nikad ne bijaše, pogotovo ne one iz razdoblja Jugoslavije koju su samo ljudska stvorenja lišena razuma – na stranu sve ostale vanjske i unutrašnje okolnosti – mogla najprije dovesti u pitanje a zatim vandalski uništiti.

A Evropa je, da podsjetim, upravo unija regija. Iz čega bi moralo proizlaziti da u takvom odnosu ne bi smjelo biti odnosa Centra i Periferije, pogotovo Periferije koja, evropeizirajući se, sve dublje tone u etnofašizam. Nažalost, iskustvao naše svakodnevce potvrđuje nam upravo to. I zemlje bivše Jugoslavije nisu, najčešće, samo Periferija u odnosu na evropske centre kulture, nego periferija Periferije. To dodatno, uz gubitak političkog subjektiviteta, otežava artikulaciju i organiziranje naučnih projekata iz oblasti humanističkih nauka koje bi olakšalo našim, tranzicijskim i postkonfliktnim društvima uključivanje u Evropu regija, a pomoglo bi i samoj Uniji u osmišljavanju integracije ovih regija, pomoći da se prevaziđu negativni učinci ratnih i poratnih tranzicijskih projekata. Pervetirana tranzicija i sve pogubno što je iz nje proizašlo i prelilo se na društvene i humanističke nauke regionalni je problem, pa bi i regionalni pristup bio najbolji metodološki okvir u istraživanju različitih naučnih fenomena, kao i života svakodnevce. Također, sve naše, regionalne discipline

MIXER

Dubravko Lovrenović: Misliti u Sarajevu i Beogradu

antiCEMENT

Vladimir Arsenić: Jugoslovenski goli ručak

ARMATURA

Adriana Sabo: Kakve to žene vladaju svetom u naše ime?

VREME SMRTI I RAZONODE

Branko Jovanović: Vagon restoran

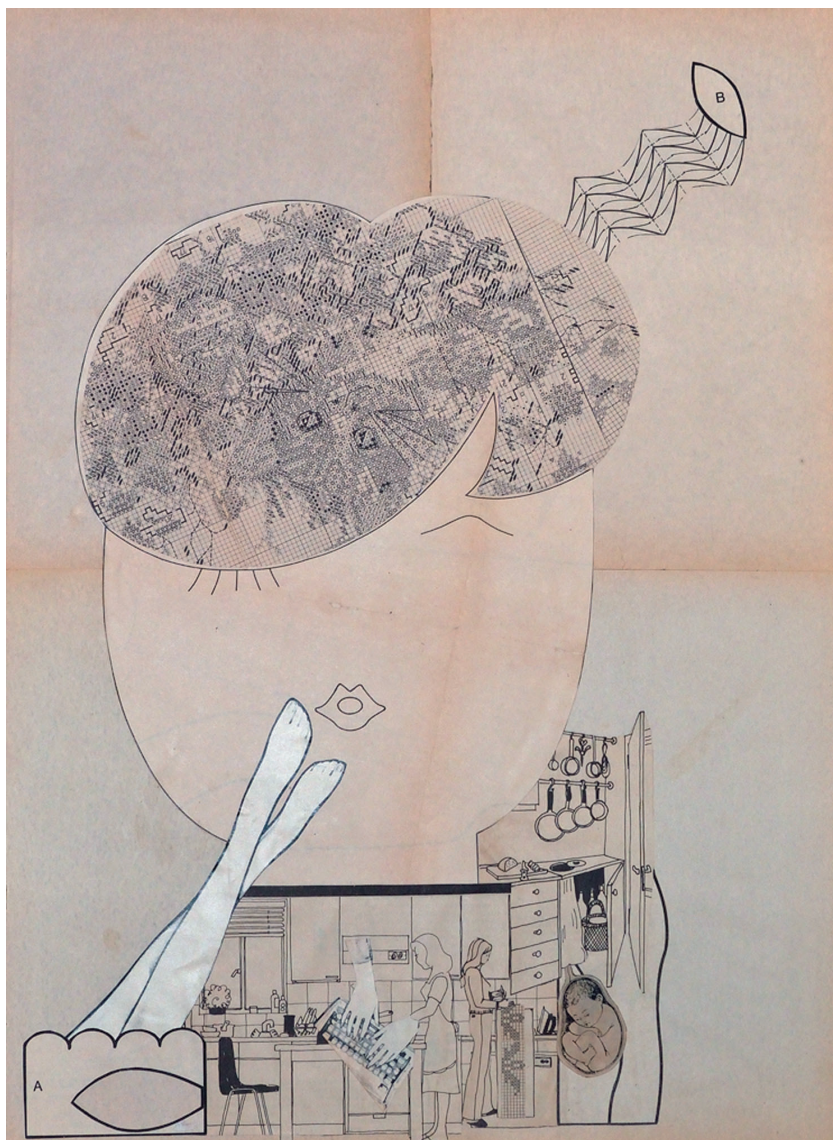
pate od istih nedostataka koje bi se mogle sažeti u nekoliko karakteristika, i to:

1. Bijeg od aktivne i bilo kakve konstruktivne uloge u aktuelnom društvu. Glavna odlika je takvih istraživanja, u cijelom regionu, bježanje od važnih i nužnih oblasti. Potpuno distanciranje znači konformizam, što jednako ubija humanistiku kao i ideološko pristajanje uz projekte koji ne vode suštinskoj promjeni statusa periferije Periferije.

2. Aktivno služenje divljem kapitalizmu nastalom tokom i nakon ratnih sukoba pod kojim se podrazumijeva pristajanje akademskog dijela zajednice uz divlji kapital. Projekti unutar ovog kruga obilježeni su aktivnim podržavanjem transformacije naših društava na način koji nije rezultat ozbiljnog i osmišljenog istraživanja, što znači zatvaranje očiju pred problemima koji prijete potpunom dezintegracijom društva i njegovom oštrom podjelom na bogate i siromašne. Njihov je cilj obično kratkoročna dobit i zadržavanje *statusa quo*. Tako da bi se ovaj pristup mogao jednostavnije opisati sintagmom ancila ideologije, budući da se svojim djelovanjem atribut *divlji* teško razdvaja od kapitalizma kao društveno-ekonomskog poretka. Problem ovog pristupa je u dugogodišnjem aktivitetu, pa su se u dobroj mjeri prakse proizašle iz aktivnog služenja divljem kapitalizmu institucionalizirale. Potrebna je zajednička i velika energija da bi se suprotne prakse osnažile i postale društveno relevantne. Veliku prepreku na tom putu predstavlja nju postjugoslavenske paradržave kojima, kao privatnim posjedom, upravljaju kleptomanske i nepotističke političke „elite“.

3. Otvoreno suprostavljanje ideološkim matricama i mitološkoj zloupotrebi u humanistici te aktivno učešće koje bi podrazumijevalo dominantno analitički pristup našoj svakodnevici u širem i užem smislu. Kao što je navedeno u prethodnom pristupu, potrebna je ogromna snaga da bismo aktivno uključili ovaj prostor u Evropu regija, a to je jedino moguće zajedničkim, zdravim snagama. Kritičkim istraživanjima o svim aktuelnim problemima koji su nam zajednički onoliko koliko nam je zajednička prošlost. Ono što se već duži vremenski period odigrava pred našim očima – masovani odlazak mladih u jednome smjeru – prijeti da je signal koji suspendira svaku perspektivu i zatvara horizont izgledne budućnosti.

Solidno polazište za buduća istraživanja mogla bi biti *strategija samodefiniranja*. Koliko je ona nužna i životno potrebna možda najrečitije pokazuju brošure s kojima su na područje bivše Jugoslavije dolazili pripadnici tzv. mirovnih snaga, u kojima smo opisani kao da se radi o ratobornim i zavađenim afričkim plemenima, izgubljenim za civilizaciju. A

Žensko pitanje

↑ Foto u broju: Andreja Dugandžić – Črtice o revolucionarnoj djelatnosti žena, Kolaž, 2016

one su trebale predstavljati, i tako jesu tretirane, kondenzirano „znanje” o jednom prostoru i ljudima koji ga stoljećima naselja-vaju i dijele. Sukladno tom „brošuriranom znanju” naši su nas „mirotvorci” i tretirali a rezultati su vidljivi na svim stranama. To što smo sami pristali na takav tretman aktualizira englesku po-slovicu: „Ako se ponašaš kao dijete, bićeš tretiran kao takav”. *Strategija samodefiniranja* podrazumijeva da se na ovoj perife-riji Periferije stvara i artikulira novo znanje koje koristi prven-stveno ovom prostoru, ali i nauci općenito. Takav bi pristup mo-raz podrazumijevati objektivnost kojoj nije bitna „politička kli-ma” ni „političko uvjerenje”, odnosno „politička korektnost” is-traživača. Ili, kako kaže Andrić u Travničkoj hronici, da parafra-ziram, riječima jednog od njegovih junaka iz Bosne – *zašto bi moja misao u Bosni bila manje vrijedna od iste takve misli u Ri-mu, Beču ili Carigradu?* I zaista, zašto bi naše misli u Sarajevu ili Beogradu bile manje vrijedne od takvih i sličnih misli u Strasbo-urgu ili Berlinu? Naše samodefiniranja moralo bi postepeno do-vesti do promjene stereotipne slike o Balkanu kao buretu baru-ta, uostalom nametnute izvana. Prava samoartikulacija morala bi dovesti do drugačijeg pozicioniranja upravo u Evropskoj uni-ji regija. U prvom planu takvih istraživanja morala bi biti širina, informativnost i obuhvatnost jer dok ispravno i objektivno ne opišemo ono što živimo ne možemo ga ni savladati na ispravan način. Takvi projekti su nam potrebni kao neka vrsta mentalne i elementarne higijene. Oni moraju doći do onog društvenog slo-ja koji je teško podložan promjenama, i koji se ne čuje ili se gu-bi u kakofoniji neoliberalne tranzicije. Do sada smo uglavnom bili u prilici da čitamo i dijelimo *teorije o nama* pa bi bilo krajnje vrijeme da počnemo stvarati *naše teorije*. Teorije naše regije, ko-je bi Uniji mogle koristiti, a nama pomoći da (politički) „odra-stemo”. Sve to povezano je sa „identitetom otpora” koji prema Manuellu Castellsu, „formiraju subjekti koji se nalaze ili su se na-lazili u položajima u kojima su obezvrjeđeni logikom dominaci-je zbog čega se ovi subjekti grupiraju u neku vrstu emigranata unutar vlastite društvene formacije”.

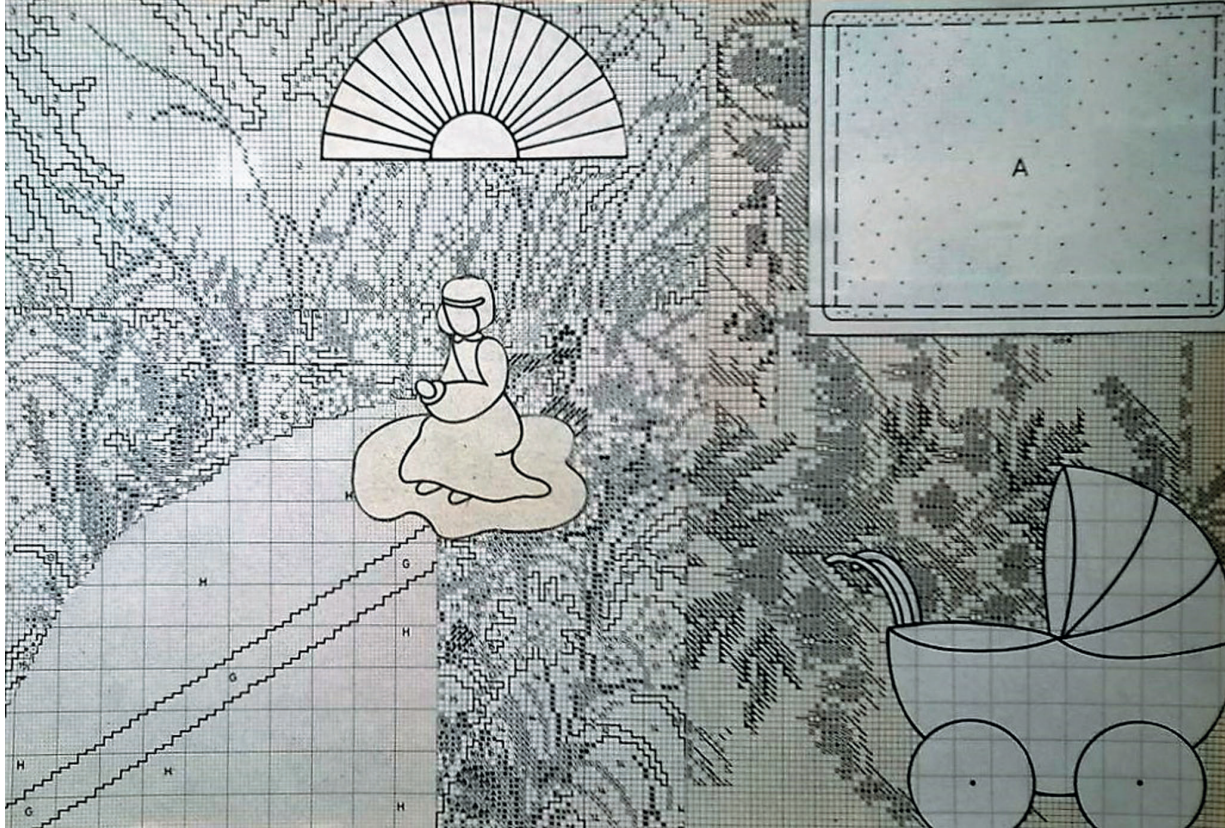
S druge strane, potrebna nam je hitna promjena matrice koju je stvorio tranzicijski divlji kapitalizam, a ona predstavlja stvoreni obrazovni, kulturni i naučni ideološki okvir u kojem je moguće mar-ginalizirati i atomizirati većinu. Sredstva su ista u svim dijelovima svijeta. To su prije svega mediji. Bilo svojim činjenjem ili ne-činje-njem. I, inače, divlji kapitalizam kao posljedica kriminalne tranzi-cije destruirao je sve institucije, a u kombinaciji sa nacionalizmom i etnicizmom stvorena je društveno-politička klima i prakse koje većinu drže sasvim izvan procesa kreiranja društvenog djelovanja. Promjena koja je nužna, dakle, može doći jedino iz polja humanisti-ke. Zato je naša odgovornost najveća, pa naši napori moraju biti organizirani i ujedinjeni. Osnovni cilj bi nam morao biti relativizi-rati smisao odnosa Centra i Periferije, odnosno periferije Periferi-je. Sve dok je ovaj odnos važan, ova teorija je moguća i kreira naš pristup drugima i pristup drugih nama. Naši budući regionalni pro-jekti moraju biti takvi da se ovaj odnos učini bespredmetnim, da se učini nemogućim. Tek tada ćemo stvoriti prostor za samodefinira-nje i stvaranje znanja koje će nam pomoći jer zaista – znanje je moć. To dobro znaju kreatori sadašnjih okolnosti koji cijeli južno-slavenski svijet drže u stanju, „samoskrivljene malodobnosti”. Isti-na i naše fatalističko nečinjenje ide im na ruku.

Kad budemo imali svoje znanje, ali takvo da neće biti nikakav stereotip, koje ćemo izvoziti, na koje će se drugi u pristupu na-šem regionu pozivati, onda ćemo imati i svoju moć. No, to je sa-mo prvi korak. Drugi korak bi morao podrazumijevati da se ta moć koju stvaramo smjesti na naš prostor, da ta moć ne bude iz-van znanja onih kojih se tiče, koji su toj moći podložni. Jedan od moćnih mehanizama stvaranja regionalne saradnje je promjena postojećeg diskursa u kojem se ostvaraju naše huma-nistike. Zato bi u toku rada na našim projektima saradnici mo-rali imati više prostora za međusobnu razmjenu ideja kako bi se projekti stalno širili lokalno i regionalno. To podrazumijeva uključivanje različitih fenomena, kao i regionalnog širenja, u smislu stalnog uključivanja novih zemalja na određenim projek-tima, kao i u cilju formiranja domaćih baza podataka o poje-dinim fenomenima, koji bi se onda mogli u budućnosti interdisci-plinarno istraživati. Drugi odgovor na postojeće stanje od ovog u kojem su se našle naše zemlje nije moguće tražiti i naći, a da on bude dugoročno funkcionalan i da ima pozitivan ishod. Tako-der, to je put koji omogućava transformaciju institucija u cilju ublažavanja i dokidanja prostorne i socijalne segregacije. Rezul-tat buduće regionalne naučne saradnje mora dovesti do toga da Jugosloft Balkana razvije novu, vlastitu *politiku života*, koja bi se primjenjivala na lokalnom i širem nivou.

A sadržaj takve *politike života* bio bi, prije svega, ne tolerancija o kojoj se toliko govori, već istinski život s drugim koji nije sa-svim drugačiji, nego je malo drugačiji, s kojim se dijeli životni prostor, u najmanju ruku, a negdje i mnogo više. Tako da bi u okviru ovakvih istraživanja došlo na red i obnavljanje onih prak-si koje su nekad već postojale, ali su ratnim dejstvima prekinu-te, kao što su spoznaje sistema vrijednosti jednih o drugima, si-

stema koji su nekad mogli biti i jesu bili kompatibilni. Kako je Evropska unija ustvari ujedinjenje različitih evropskih regija, on-da bismo imali šansu obnoviti, i čak dograditi ono što je prije ra-ta bilo, što je egzistiralo bez velikih problema.

Naši projekti mogli bi i morali biti temelji za različite kolektivne i individualne strategije suproostavljanja ideologiji, politici is-ključivanja i gubljenja kritičkog razmišljanja. Naše uloge i odgo-vornosti trebale bi biti podijeljene jednako u tom osvajanju mo-ći unutar globalnog društvenog sistema, kao i u drugim podsi-temima, kojima ne možemo i ne bismo smjeli izmaći. Jedan takav projekt, jer je prentendirao na svjetsku „zlatnu me-dalju” koji se smatrao velikim zalogajem, i koji doista jest pred-stavljao izazov, ali na kojem smo pokazali svoju kreativnost je projekt Nominacije stećaka – srednjovjekovnih nadgrobnih spo-menika – na Listu svjetske kulturne baštine UNESCO-a, u kojem su sudjelovale četiri zemlje regiona: Bosna i Hercegovina, Srib-ja, Hrvatska i Crna Gora. Formalno pod zvučnim pokrovitelj-stvom četiriju država i resornih ministarstava, projekt se odvi-jao najviše zahvaljujući entuzijazmu kolega različitih struka i na-učnih usmjerenja, osim toga uz minimalna finacijska ulaganja, ako se ona tako uopće mogu nazvati. Nakon šest i po godina ra-da (2009-2016) stećci su na sjednici Komiteta za svjetsku kul-turnu baštinu UNESCO-a, na sjednici održanoj u Istanbulu, 15.07.2016. zvanično uvršteni na Listu svjetske kulturne bašti-ne. Iako primarno bosanskohercegovački, ovaj kulturni fenomen zastupljen je i u susjednim državama, što znači da nadrasta sa-

Čekanje

mu BiH i postaje južnoslavenski, jedinstven u srednjovjekovnoj seipulkralnoj praksi Evrope i Bizanta. Kao takav je prepoznat i uvršten među najznačajnija ostvarenja na području kulture Svi-jeta. U jednom svom tekstu sam ironizirao pa sam mu, govoreći o stećcima, dao podnaslov: „S mrtvima u Evropu”. Mrtve smo učlanili, još samo smjesti na naš prostor, da ta moć ne bude iz-van znanja onih kojih se tiče, koji su toj moći podložni. Jedan od moćnih mehanizama stvaranja regionalne saradnje je promjena postojećeg diskursa u kojem se ostvaraju naše huma-nistike. Zato bi u toku rada na našim projektima saradnici mo-rali imati više prostora za međusobnu razmjenu ideja kako bi se projekti stalno širili lokalno i regionalno. To podrazumijeva uključivanje različitih fenomena, kao i regionalnog širenja, u smislu stalnog uključivanja novih zemalja na određenim projek-tima, kao i u cilju formiranja domaćih baza podataka o poje-dinim fenomenima, koji bi se onda mogli u budućnosti interdisci-plinarno istraživati. Drugi odgovor na postojeće stanje od ovog u kojem su se našle naše zemlje nije moguće tražiti i naći, a da on bude dugoročno funkcionalan i da ima pozitivan ishod. Tako-der, to je put koji omogućava transformaciju institucija u cilju ublažavanja i dokidanja prostorne i socijalne segregacije. Rezul-tat buduće regionalne naučne saradnje mora dovesti do toga da Jugosloft Balkana razvije novu, vlastitu *politiku života*, koja bi se primjenjivala na lokalnom i širem nivou.

A sadržaj takve *politike života* bio bi, prije svega, ne tolerancija o kojoj se toliko govori, već istinski život s drugim koji nije sa-svim drugačiji, nego je malo drugačiji, s kojim se dijeli životni prostor, u najmanju ruku, a negdje i mnogo više. Tako da bi u okviru ovakvih istraživanja došlo na red i obnavljanje onih prak-si koje su nekad već postojale, ali su ratnim dejstvima prekinu-te, kao što su spoznaje sistema vrijednosti jednih o drugima, si-

anti CEMENT

Piše: Vladimir Arsenić

JUGOSLOVENSKI GOLI RUČAK

Vladimir Arsenijević, *Ti i ja, Andela*, Laguna, 2016.

Jedna od odlika ovih prostora, pardon ne prostora nego ljudi, građana, naroda, sasvim je svejedno koju apstraktnu kategoriju upotrebili, dakle ono što nas karakteriše sve za-jedno jeste kratko pamćenje. Pamtimo možda nešto duže od ameba. Da se razumemo, ima ponešto i u Zeitgeistu, od-nosno u činjenici ubrzanog protoka lavine informacija, ali gotovo je nemoguće poreći da postoji određena doza sa-modovoljnosti i sebeljublja koja nam ne dozvoljava da po-nešto zapamtimo, pa iz istorije, nezainteresovane učitelj-i-ce života, a još češće smrti, mrvicu i naučimo. Dovoljno je

rodnosti ostavljena na milost i nemilost lešinarima i man-gupima iz sopstvenih redova, na to niko nije baš mogao da utiče, na stranu što nije ni želeo. Mnogo je dakle interesant-nije ono što se dešavalo počev od 5. maja 1980. godine, od-nosno odmah nakon the Sahrane sa onim delom populacije koji je mogao da iznese neku vrstu promene, sa mladim, da-kle, gradskim, relativno obrazovanim devojkama i momci-ma koji su imali određeni demokratski ili građanski poten-cijal. Upravo na tom mestu počinje roman *Ti i ja, Andela* Vla-dimira Arsenijevića.

Ovaj bi roman mogao da ima podnaslov: *Uloga heroína u ras-padu Jugoslavije* i teza koju on iznosi nije nimalo naivna. Na jednom mestu u romanu Arsenijević u brzom švenku prelazi preko svih adolescentskih eksperimenata s drogom koje je dobar deo tadašnje gradske mladeži izvršio (trava, lepak, es-id), da bi se naposljetku zaustavio na onome što je direktno uvezeno i distribuirano od strane policije i drugih bezbedno-snih snaga početkom osamdesetih. Heroín je tih godina, slič-no kao i kokain danas, glavna droga kojom se mladi drže pod kontrolom, kojom se oni umrtvljuju, stondiraju, te, naposlet-ku, kojom se pretvaraju u robove. I, ono što je najvažnije, a što pokazuju iskustva kako srpska tako i ostala regionalna, ti isti zavisnici su lako pretvarani u ratnike koji se slepo bore ne za ideologiju i slične imaginarne ciljeve, već upravo za još je-dan šat, za skor, za ket praha. Naravno, Arsenijević ne piše ro-man s tezom, niti u njemu pokušava da izvrši bilo kakvu edu-kativnu funkciju. U njegovom narativu heorín je ono što se naziva postvarenom metaforom. U jednom trenutku je priča o njemu prestala da bude šala i zamena za nešto, postala je ozbiljna, postala je deo života, a sve više i smrti.

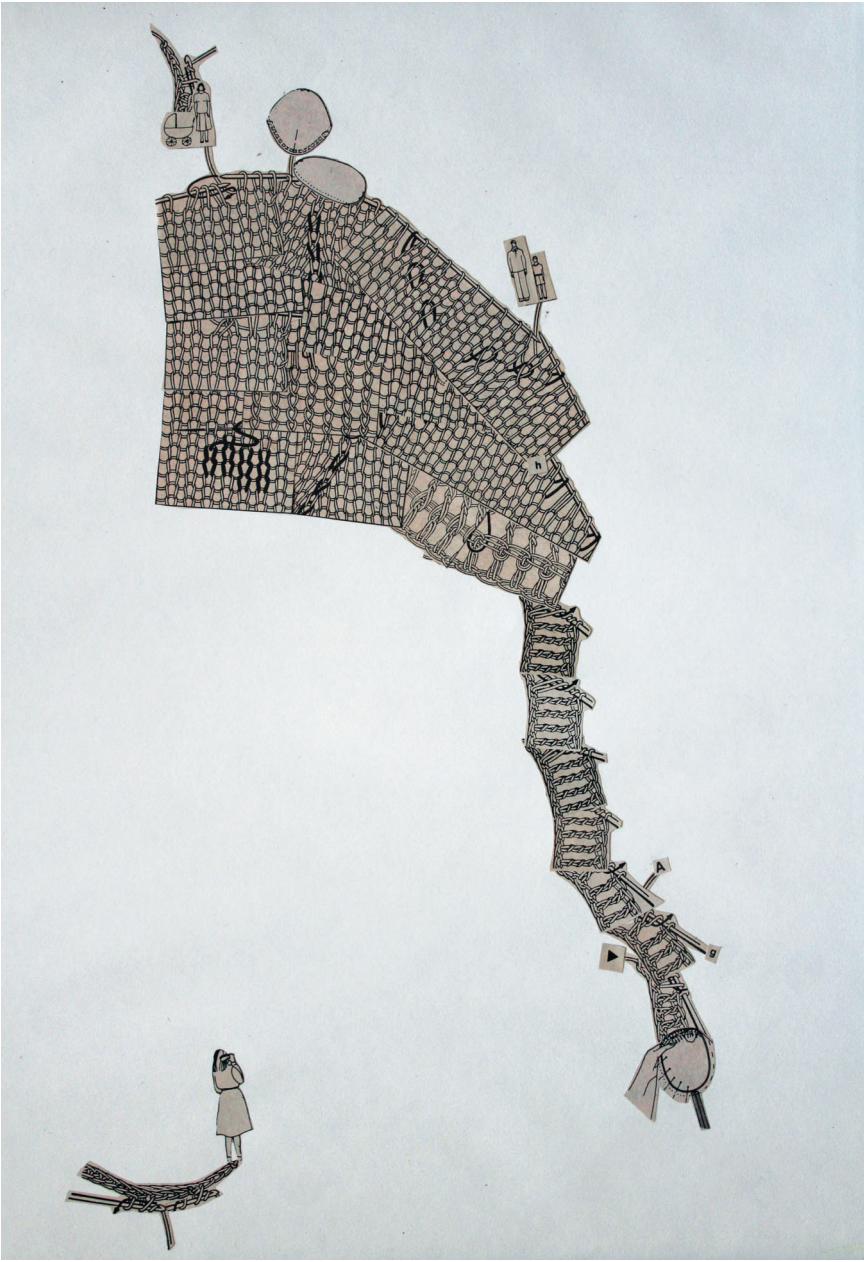
Žanrovski bismo roman mogli da nazovemo porodičnom dram-om koja u sebi sadrži elemente ljubavnog romana. Dve para-lalne priče: o Anđeli i pripovedaču, te Leli i Vanji prilično su vešto upletene u sliku sveta i jednog sasvim određenog istorijskog perioda, jasno omeđenog na kraj devedeset prve i prvu polovinu devedeset druge godine i grad Beograd, ko-ji je onda, jednako kao i danas, u sebi sadržavao uglavnom loše stvari, ali i poneku svetlu tačku koja je služila upravo to-me da još jasnije vidimo stvari koje ne valjaju. Međutim, Ar-senijević ne bi bio pisac kad bi odnose postavljao manihejs-ki. Njegova umesnost krije se upravo u tome da razvojem li-kovi i njihovom zaobljenošću doprinese tome da slika sve-ta, ma koliko bila ograničena vremenom i prostorom, bude komplikovana, dakle uverljiva. Pripovedajući, na primer, o Mariji Pavlović, glumici, spisatelj-i-ci i mirovnoj aktivistkinji, narator nas upoznaje ne samo s njenom he-rojskom borbom protiv rata, već i s njenom ličnom pričom, u kojoj po-red rasturene porodice ima i drugih mrlja. Oduševljenje velikim vođom na primer, koje na polzu budućih naraštaja koji će, kako se čini, jednako biti operisani od istorijskog pamćenja i kojima će se ovo večno vraćanje istog i lošeg dešavati iznova i iznova. Sve liči na loš mađioničarski trik: zamislite život u kojem je Vučić večiti premijer. U međuprostoru koji bi trebalo da popune naša savest i pamćenje, ono što u slučaju vaskolike Srbadije postoji sa-mo kao večno odsustvo, nastupa hrabro književnost, iako joj to nije primarna, pa ni sekundarna dužnost. Da nije nje, velika bi većina stvari bila prosto naprosto zaboravljena, ili tek pohranjena u arhivama, na raznim nosačima teksta, slike i zvuka, ali mrtva, neupotrebljena i neupotrebljiva, ostavljena da čeka da se pojedinka odnosno pojedinac pro-bude sa osećajem grize savesti te da konačno provere šta su im to očevi i dedovi radili tokom tih veselih godina od 1991. u Sloveniji i Hrvatskoj, preko Bosne, e da bi se konač-no sve završilo 1999. godine, deset godina nakon što je po-čelo helikopterskim sletanjem na miting i najavama da ni oružane bitke nisu isključene. Literatura je tu da sačuva od zaborava, ali što je još važnije da onim aristotelovskim po-tezom kroz uopštavanje pojedinačnog postavi pitanje o to-me šta se zapravo dogodilo. Ne samo sa tom jadnom ze-mljom koja je nakon smrti najvećeg sina naših naroda i na-

ARMATURA

Piše: Adriana Sabo

KAKVE TO ŽENE VLADAJU SVETOM U NAŠE IME?

Pravo glasa, pravo na obrazovanje, pravo na jednake plate, pra-vo na „raspolaganje” sopstvenim telom, pravo da odlučujemo o sopsvenom životu – samo su neki od zahteva ženskih i femini-stičkih pokreta koji su se borili za ostvarivanje onoga što najče-šće zovemo rodnom ravnopravnošću. Sa današnje tačke gledi-šta, moglo bi se reći da su ovi zahtevi u velikoj meri ispunjeni. Mahom samo formalno i samo u nekim delovima sveta i samo za neke žene (u takozvanim „razvijenim” državama), ali možemo reći da te žene danas imaju više prava i bolji položaj nego što su imale naše pretkinje pre recimo sto godina. Mnogi s toga tvrde da smo ušli u eru post-feminizma – žena ima u svim oblastima društvenog delovanja, a od skora i u visokoj politici. Velika je ve-rovatnoća da će Hilari Klinton postati prva žena-predsednik Sje-dinjenih Američkih Država, na čelu Ujedinjenog kraljevstva se ponovo nalazi žena – ne, ne mislim na kraljicu-majku, na nju smo se već navikli, već na Terezu Mej, skoro izabranu premijerku i prvu ženu koja tu poziciju zauzima nakon Margaret Tačer. Tu je i Nikola Stradžen, premijerka Škotske. A kako stvari stoje, i Fran-cuska će dobiti premijerku, ukoliko popularnost Marin LePen na-stavi da raste. Konačno Nemačkom već godinama upravlja ne-pokolebljiva Angela Merkel. Premda je njihov uticaj neuporedi-vo manji, i u Srbiji žene dobijaju sve veće parče političkog kola-ča. Tako smo do nedavno, na primer, imali Maju Gojković kao predsednicu parlamenta, Zorana Mihajlović se trenutno nalazi na mestu potpredsednice vlade i ministarke građevinarstva, sa-obračaja i kulture, dok je i finansijska sigurnost građana Srbije poverena ženi – Jorgovanki Tabaković, a ovoj plejadi treba pri-dodati i Slavicu Đukić-Dejanović, sada Ministarku bez portfelja, a nekada, između ostalog i ministarku zdravlja i v.d. predsedni-

Želje i strahovanja jedne žene

ka Republike Srbije i nešto manje eksponirane Natašu Vučković, potpredsednicu Demokratske stranke i Sandu Rašković-Ivić, biv-šu predsednicu DSS-a i narodnu poslanicu. U najnovijoj vladi, ne treba zaboraviti, radi i prva naša „gej ministarka” (da ne ka-žem lezbejka!), koju je autovao lično Premijer, stavivši nam i na taj način do znanja da nam od sad može biti samo bolje. Drugim rečima, politika više nije samo „muška stvar”, mada se i dalje zna koje tu dominantan. Daleko smo stigle od trenutka kada su nas spaljivali kao veštrice.

NIJE NEGEO

Posmatrajući dešavanja na današnjoj političkoj sceni sveta i Sr-bije, nameće se pitanje koliko ulazak žena u visoku politiku zna-či nama „običnim” ženama, da li je zaista ključan korak ka po-stizanju konačne ravnopravnosti? Iako je odgovor na to pitanje (naravno) komplikovan i zahteva detaljnije razmatranje, teško je doleteti želji da se na njega ne odgovori jednostavno, rečima „ne naročito” ili, „znači, ali ne mnogo”. Drugačije rečeno, jedno-stran odgovor na ovo pitanje ne postoji. Sa jedne strane, sjajno je što postoji mogućnost da žena postane glavna u jednoj od najmoćnijih i najuticajnijih država sveta, odnosno to što žene imaju snažan uticaj na globalnu politiku. Više mladih žena vide-će da to je to moguće, više će devojčica misliti da mogu da budu sve što požele, više će dece shvatiti da politika nije rezervisana samo za muškarce. Sa druge strane, uz ove pozitivne aspekte je važno zapitati se i *kakav* je uticaj koji ove snažne žene imaju na globalnu politiku, odnosno, da li to što su žene na bilo koji na-čin utiče na njihov rad i usmerava njihovu politiku? Da li je neka od njih, na primer feministkinja, pa još spremna i da to otvore-no prizna? U najvećem broju slučajeva, odgovor je „ne”, odno-sno, feminističke ideje se u njihovim diskursima preuzimaju po potrebi i u meri u kojoj im to odgovara – sve su, naravno, za je-dnakost, jednake plate, obrazovanje za sve devojčice, za borbu protiv nasilja u porodici itd, ali takve uopštene stavove imaju i mnogi muški političari i to još odavno. Kao i svaki muškarac pre njih, i današnje liderke su, dakle, proizvod (političkih) sistema, a dolazak do pozicije moći od njih je zahtevao da prođu više ili manje utabanim stazama koje je iscrtao sistem koji ih je stvo-rio, uz posebne smernice osmišljene samo za pripadnice nežni-jeg pola. One dakle, nisu samo žene – niko nikada nije „samo” žena” – već svojim postojanjem predstavljaju partije, ideje i ide-ologije, predstavljaju sistem i poredak. A on je, od pamtiveka, patrijarhalan. Može se, očito, do izvesne mere rastegnuti, pa čak i promeniti, ali nikada suštinski. Malo je verovatno, dakle, da će današnje liderke sveta uništiti sistem koji ih je stvorio – barem do sada nisu davale nikakve znake da im je to namera.

KONZERVATIVNE, A ŠTA BI DRUGO BILE?

Upadljivo je da su na svetsku političku scenu žene „stupale” pa-ralelno sa jačanjem konzervativizma koji zahvata čitav svet. Slu-čajnost? Nikako. Nije novost da žene bivaju najvatrenije brani-teljke tradicije, „pravih” vrednosti i porodice – to je, uostalom, mesto koje nam je dodelio patrijarhat. Mi smo stubovi koji drže kuću, porodicu i brak, a brak je, kako su nas učili na časovima po-znavanje društva, osnovna ćelija društva. Mi smo, dakle, nego-vateljice i hraniteljice poretka, faktori stabilnosti, kako se to sa-da moderno kaže. Ili bismo to, barem, morale da budemo, ukoli-ko želimo bilo kakvu vrstu priznanja od strane društva. U suprot-nom smo veštrice, histerične žene, frustrirane žene, feministki-nje, a najčešće sve to zajedno, što nikako nije dobro ukoliko že-limo uspešne političke karijere. Uz izvesne varijacije na temu, da-kle, većina današnjih liderki – ili barem one najmoćnije – zauzi-ma konzervativne stavove, zalažući se između ostalog za uspo-stavljanje reda (na svim poljima), strogu anti-imigracionu politi-ku i veoma raznovrsno shvaćene „prave vrednosti”.

Interesantno je takođe da su nakon *Brexit-a*, mnogi/e analitičari/ke i političari/ke, zajedljivo primetili/e da žene koje sada stupaju na političku scenu imaju zadatak da, kao i obično, „počiste” nered ko-ji su napravili muškarci (misleći konkretno na nimalo lak zadatak postavljen pred Terezu Mej ili Hilari Klinton, u slučaju da zaista po-stane predsednica). Takav stav je iznela i trenutna premijerka Islan-da – još jedna liderka čija zemlja, doduše, nema toliko uticaja na svetsku politiku. Muškarci su, dakle, ratovali, svađali se, sklapali sa-veze pa ih razbijali i gurnuli u globalnu krizu, a sada je konač-no došao red i na žene. One bi, kako to izgleda svakoj ženi nalažu prirodni nagoni za hraniteljstvom koje luče njeni jajnici, trebalo da prionu na sređivanje haosa koji je za njihovim prethodnicima os-tao. Svetu je, drugim rečima, potrebna čvrsta ruka, potrebne su mu nove čelične dame i stroge, ali pravedne majke.

No, i pored sve većeg broja žena u visokoj politici, ona se još uvek vidi kao prevashodno muški posao, s tim što je sada i ženama do-zvoljeno da u njemu deluju – ne živimo, zaboga, u srednjem veku – ali samo ukoliko ispune određene ulove. Ništa na ovom svetu nije džabe. Pre svega, moraju što manje da ističu da su žene, od-nosno, svojim stavovima moraju jasno pokazati da su uz (patri-jarhalni) sistem i da će marljivo raditi na njegovom očuvanju. Bi-

BETON BR. 175 DANAS, Utorak, 20. septembar 2016.

lo bi, takođe, dobro da budu bele rase, iz srednje ili više klase i da veruju u Boga (po mogućstvu onog kojeg je kreiralo Hrišćanstvo). U tom slučaju će im biti progledano kroz prste što su žene, ali ih to i dalje neće sprečiti od seksističkih komentara koji će predstavljati ključan način velikom broju kritika na račun njihove politike. To što su žene u potpunosti, dakle, određuje njihovo ponašanje i političku agendu, premda ne nužno na način koji bi išao u prilog i drugim ženama koje nisu političarke. Pored toga, tu su i neizbežni dvostruki standardi, kao i velika lupa javnosti koja, osim politike koju vode, neprestano preispituje i njihove modne izbore. Odelo možda ne čini čoveka, ali je ključno za svaku ženu. Tako su svetski mediji u više navrata komentarisali takozvani „politički paž/bob“, odnosno frizuru za koju se, uz izvesne varijacije u boji i dužini, opredeljuju mnoge žene u politici, od Hilari Klinton do Dragice Nikolić i Maje Gojković. Pomenuti friz treba da ih prikaže kao ozbiljne, stroge žene koje nemaju vremena da se zamajavaju glupostima kao što je odlazak kod frizera. One vladaju svetom, zaboga. Zbog toga nose i klasične kostime sa suknjom ili pantalonama – analitičari su čak provalili i tajni kod po kome se biraju boje odeće Angele Merkel – malo šminke i jednostavnu, ali elegantnu ogrlicu oko vrata kao jedini nakit. Kada se već bave tako umnim poslom kakva je politika, ništa ne sme skretati pažnju na njihova tela koja, očigledno, imaju izvesne „nedostatke“ u odnosu na muška. One su žene u politici, a da bi uz to bile i moćne žene u politici, moraju da se odreknu „ženskih osobina“ koje im je, uzgred budi rečeno, dodelilo isto društvo koje od njih očekuje strog, elegantan i jednostavan izgled. Pored toga, one moraju biti strože, ozbiljnije i opasnije od svojih kolega – moraju biti veći muškarci od muškaraca, veći katolici od pape. Da ne pomisli neko da su „lake“, „neozbiljne“ ili da misle na nešto što nije dobrobit naroda.

Kada su u pitanju žene u ovdašnjoj politici, stvari su donekle drugačije, mada ne naročito. Od svetskih političarki, ove domaće se razlikuju mahom po tome što nemaju jasan politički program (a ko ga ovde uopšte ima?), niti ono što bi se moglo nazvati (iole) doslednom politikom (a opet, ko to ovde uopšte pa ima?). Po tome se, zapravo, ovdašnji političari razlikuju od onih svetskih, što vodi i do zaključka da se ovdašnje političarke ne razlikuju od ov-

dašnjih političara. Drugim rečima, rade kao i svi drugi, „ono što im se kaže“ i nastoje da ni po koju cenu ne budu drugačije od drugih i naročito izbegavaju „ženske“ teme. One umeju da budu nezgodne, pogotovo u zemlji u kojoj se svaka druga žena suočava sa nekim oblikom nasilja u porodici. Takođe, Srbija još uvek nije došla u situaciju u kojoj će biti izvesno da će se jedna žena naći na mestu predsednice države ili premijerke (što možda i nije tako loše po naše političarke, jer setimo se da se naša prva komšunica, Kolinda Grabar-Kitarović, ubrzo nakon stupanja na čelo države, suočila sa „seks skandalom“, valjda jer ništa u njenoj predašnjoj politici nije bilo problematično, pa se moralo udariti na nje-nu seksualnost i „upitan moral“). Pored toga, kada se pitanje uticajnih žena u srpskoj politici i potegne s vremena na vreme, uglavnom se insistira na tome da su političarke takođe i (ili pre svega) majke i supruge, bez obzira na funkcije koje obavljaju u vlasti. Većina ih je vaspitana strogo i duboko veruje u tradiciju i običaje srpskog(a) naroda i svojim radom nastoji da ih očuva (ma šta to u suštini značilo). Drugim rečima, one su sasvim usklađene sa preovlađujućim trendom u politici i svojim radom se mahom ne zalažu za ideje koje bi, nekim nesrećnim slučajem, mogle biti protumačene kao feminističke.

TO JE NAMA NAŠA BORBA DALA

Sama činjenica da žene imaju uticaja na visoku politiku, „običnim“ ženama, dakle, ne znači mnogo, barem ne kada je u pitanju rešavanje „svakodnevnih“ problema koji nas muče, kao što su loš ekonomski položaj, stalno dovođenje u pitanje reproduktivnih sloboda, nasilje u porodici itd. Neslanom šalom istorije, surovim obrtom sudbine ili nečim trećim, mnogi feministički zahtevi okrenuli su se protiv žena i doneli nam štete koliko i koristi. Tako smo danas često jeftina radna snaga – jer treba prehraniti decu koju smo rodile verujući da je to najvažnije za svaku ženu; sticanjem prava glasa nismo stekle mogućnost da same odlučujemo o svojoj budućnosti, već smo priključene „narodnim masama“ kojima se manipuliše zarad sticanja moći i vlasti; imamo mogućnost da biramo sopstvenu profesiju i da se obrazujemo, dokle god nas to ne ometa u vršenju dužnosti žene i majke; konačno, imamo pravo da odlučujemo o sopstvenom telu dokle

god ta odluka podrazumeva rađanje barem jednog deteta (po mogućstvu muškog), što je dobro za naciju, a takođe će rešiti i sve naše sadašnje i buduće zdravstvene probleme. Do sličnog se zaključka dolazi i kada su u pitanju žene u visokoj politici, toj delatnosti koja nam je tako dugo bila nedostižna, oblasti koja se smatrala toliko značajnom, da žene u njoj nisu imale šta da traže. Samo bi nešto pokvarile dok su u PMS-u. Iako je danas neosporno da ženama jeste mesto u politici, njihovo prisustvo se ipak najčešće koristi kako bi se postigao privid jednakosti, a pod tepih gurnuli svi drugi, dakako opipljivi dokazi o temeljnoj nejednakosti žena u društvu. Takođe, u današnjem društvu koje insistira na dobrobiti i pravima *pojedince*, činjenica da su žene preuzele liderske pozicije ide u prilog pre svega njima samima – više moći, više novca, uspešnije karijere, veća penzija, bolje zdravstveno osiguranje... – i, barem za sada, nema mnogo uticaja na poboljšanje položaja drugih žena koje se, iz bilo kog razloga, ne bave politikom. Razlog za to leži u činjenici da norme koje se moraju ispuniti kako bi se politici pristupilo ostaju veoma stroge i uvek utemeljene u patrijarhatu. Zbog toga se (paradoksalno?), konzervativne i stroge liderke mogu videti i kao proizvod, odnosno rezultat borbe za prava žena na slobodu izbora. Jedan od temeljnih zahteva te borbe, podrazumevao je upravo stvaranje mogućnosti da žene „same“ biraju profesiju, političko opredeljenje, i sve drugo u životu. A ove žene su odabrale da budu konzervativne. Naravno, kao i svaki drugi izraz „slobodne volje“ i ovaj je sasvim upitan, budući da su mogle slobodno da biraju između dve opcije: da ne budu konzervativne i da zastupaju, grubo rečeno, levičarske ideje i tako ostanu na marginama političkih zbivanja današnjice, ili da zdušno prihvate konzervativne ideje, skupa sa moći i ogromim uticajem koje one u današnjem trenutku obezbeđuju. Postojala je, kao i uvek, treća varijanta – da se uopšte i ne bave politikom. Toliko o slobodi izbora ■

*Tekst je nastao u okviru projekta „Promišljanje angažmana, angažovanje mišljenja“ koji KPZ **Beton** kao partner realizuje sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, uz podršku Regional Research Promotion programa (RRPP) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).*

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Branko Jovanović

VAGON RESTORAN

Danas je u G. sahranjen komšija D., otac i muž, u najboljim godinama, likom me je podsećao na frontmena Crvene jabuke Dražena Žerića.

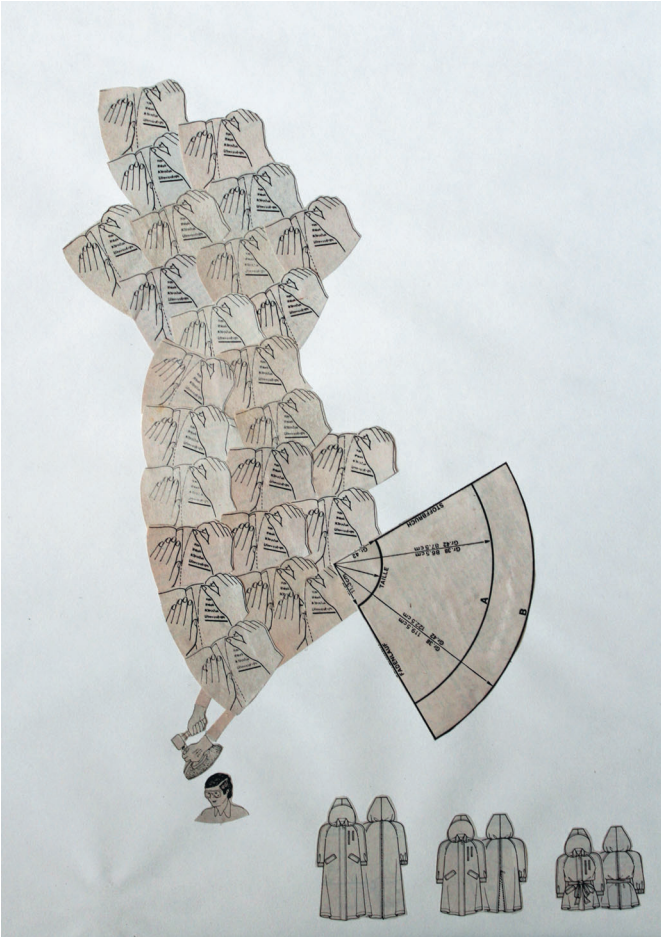
Žena ga dugo tražila i dozivala oko kuće i najzad ga našla u štali. Popeo se bio na stolicu pa se vezao oko vrata za gredu, da ne bi pao. Ona je znala da će mu se nešto desiti jer mu se i otac svojevremeno obesio. Čudo kako se u ruralnim oblastima u ovakvim slučajevima ne dešavaju nikakve greške; zemljodelci, naviknuti na teške radove i ljutu rakiju imaju žuljevit i sigurnu ruku.

Dočim je u gradu druga situacija; uzmimo hipotetički jednog gradskog tunjavka kome je fizička aktivnost kratka šetnja. Gradski čovek je pred mnogim iskušenjima, zbog zaludnih razgovora, televizije, kompjutera, koja ga čine neefikasnim. Iako istini za volju ima i ovde primera, ne treba generalizovati stvari; pre neki dan se jedna žena bacila sa petnaestog sprata. Sa istog sprata, iste zgrade, pre nekoliko godina, skočio je moj kolega iz Epsa, bio je dispečer što znači da je bio u kloaki, na dnu celog Epsa. Samo su mu, za tih petnaest spratova, spale cipele.

Taj gradski trapavko, kad bi se rešio da skonča svoj tunjavi život, počeo bi sa sobom da nosi parče konopa od cca 2 metra, čekajući povoljnu priliku; da bi mu konop stao u džep morao bi da bude dovoljno tanak što bi se na kraju pokazalo odlučivijim za još jedan nauspeh; kad bi našao dovoljno pusto mesto u povećem gradu, kao npr. šumicu iznad plaže a u šumici rešetkast stub dalekovoda sa zgodnim nagibom terena, zastao bi. Umesto da bude zadovoljan tim nalazom, on bi primetio da je stub korodirao u velikoj meri. Kad bi počeo da se približava konačnom startnom položaju, odjednom bi tankočutnom preduzetniku konop bio suviše tanak. Kao, takav bi mu se usekao u vrat i ostavio trag, kako bi među ljude takav ako mu nam ne uspe, ili se konop prekine i on padne, mogao bi da se povredi, i setera, i setera, nikad kraja izvoljevanju.

A sada, nešto sasvim drugačije: o vagon restoranu. Od kako je zabranjeno pušenje u vozovima, vagon restoran je jedina oaza za pušače. U sezoni putovanja, u ovom restoranu,

dim samodestrukcije može da se seče nožem. Ali ako je u vozu hladno ovde je toplo, a ako je vruće ovde je hladovina. Obično rade dva šankera, od kojih je najmanje jedan šeret, najmanje jedan pušač, najmanje jedan zabavljač precvalih devojaka; ovde nema nepušača pa se razgovori vode bez osećaja krivice zbog zagađenja sredine. Svako piće je razlog da se zapali cigareta, svi posetoci se dobro osećaju kao saučesnici u zabranjenoj stvari, jer ustvari pušenje nije zvanično dozvoljeno. To će vam šanker objasniti pružajući vam posudu sa do pola vode, za pepeo i pikavce: „mi se pravimo da ne vidimo“. Ali neće vam reći da zarađuje na vama dovoljno da daje i kondukterima i policajcima besplatno piće, oni su navikli na šurovanje u nepodopštinama.

Kada je vedro, Sunce šara po restoranu kroz musave prozore, a dok prolazimo pored jezera Potpeć, pored Lima, Tare ili Morače, moja euforija dobija realnu podlogu. Već sam toliko puta iskusio da se, kad sam „dobro raspoložen“ ljudi skupljaju oko mene kao muve na govno, blesavo se smeše i spremni su na bilo kakav razgovor. Meni to odgovara, kao što mi odgovara i da budem sam. Tako se desi susret sa profesionalnim roniocem u Vojsci, Stojanovim. Živi u Beogradu, a dok radi stacioniran je u Vranjini. Kad sam čuo da roni, postane mi interesantan. U razgovoru pomenem mu ronjenje u „apnei“, on se mnogo obraduje jer odavno nije čuo tu reč; novi ronioci sa kojima radi je ne znaju. Pita me odmah „a šta je šnorkel“, kažem „njuškica“, on se oduševi, a ja mu ispričam o mom interesovanju za ronjenje, o tome da odavno imam knjigu o ronjenju Stracimira Gošovića (sa tablicama), on me pita imam li zdrave zube, hoće da me zove da ronim sa njim, ali nisam imao. Od tada me zove „Čale“ i počinje da mi se javlja telefonom kad god putuje pored U. U poslednje vreme je proradio pozive jer sam ga u međuvremenu pitao da mi nabavi polovnu ronilačku jaknu, sa oznakama, kakvu on nosi.

Opet, drugom prilikom, sretnem u vozu Iliju Vukovića, koji mi kaže da objavljuje pesme, slika, a inače je pravnik u rezervatu „Skadarsko jezero“. Meni se čini da i ja slikam i pišem pesme, pa mi bude zanimljivo da razgovaram sa njim sve misleći kako mi može pomoći da saznam koliko vrede moje pesme koje sam netom objavio. Bilo je poratno vreme pa pričamo o ratovanju na Balkanu. Slaže se sa mnom da su novostvoreni jezici ustvari jedan jezik i da je od jezika, reči i rečenica ovde sve i počelo. Ja mu objašnjavam usud malih razlika i da se rođena braća najviše zakrve, on me gleda širom otvorenih očiju. Pred Barom, kaže mi: „Vraćam se sa sahrane strica koga je ubio rođeni brat“.

Posle nekoliko dana posetim ga u njegovoj stračari, na potoku između Bara i Sušnja, sa njim je Ana Tasić, i ona objavljuje knjige, razmenjujemo ih.

Već pada večer, Ana priča da je neki dan bila u svom rodnom mestu, selu D. na Dravi. Išla je na sahranu stricu, starijem zemljodelcu, koji se obesio. Ukažem joj na to koliko su težaci pouzdani u takvim poduzećima, nije to neka uteha, ali pouzdanost je lepa karakterna osobina i ovo je pohvala njenom stricu.

Već je pao mrak i ja se pozdravljam sa njima; kao višnja na vrhu torte, za kraj divnog dana, čujem sebe kako im kažem: „I ja sam pokušao da se obesim“ ■